

Primirea împărtășirii: un simbol uitat?*

Robert F. Taft, SJ

Original: Robert TAFT, Beyond East and West, Problems in Liturgical Understanding, Chapter seven: Receiving Communion – A Forgotten Symbol?, Edizioni "Orientalia Christiana", Pontifical Oriental Institute, Rome, 1997, 133-142.

În limbajul popular noi „primim împărtășirea” sau „mergem la împărtășit”. Unii chiar vorbesc despre „luarea împărtășirii”. Cred că diferențele sunt mai mult decât semantice. „A lua împărtășirea / a se împărtăși”, precum și reflexivul din anumite limbi moderne (pentru italiană: *comunicarsi*, rusă: *prichashat'sja*) plasează accentul pe împărtășire ca un act individual al credinciosului, un exercițiu personal al evlaviei; ceva pe care mai degrabă îl *fac* decât *îmi este făcut*; ceva mai degrabă *luat* decât un dar *dat* și *primit*, o împărțire a ceva ce noi avem și facem și primim în comun și unul de la altul – pe scurt, o *singură împărtășire*.

Anume acesta a fost sensul original al euharisticei *koinonia* în Biserica primară și acest lucru este evident de la început. În I Cor 10:17 Pavel ne spune „Că o pâine, un trup suntem cei mulți; căci toți suntem părtași la aceeași pâine”; apoi el merge să spună și implicațiile acestei împărtășiri. Ceva mai târziu, la începutul celui de-al doilea secol, Ignatie al Antiohiei avertizează: „Să vă folosiți de o singură credință, de o singură propovăduire și de o singură Euharistie; căci unul e Trupul Domnului Iisus și unul Sângele Lui vărsat pentru noi. Fiindcă o singură Pâine a fost ruptă și un singur Pahar a fost împărțit tuturor; este un singur altar pentru toată biserica și un singur episcop împreună cu prezbiteriul și diaconii cei robi împreună cu mine”¹

Această regulă a unei împărtășiri a fost atât de strictă încât inițial presbiterii – „preoții” precum îi numim – nu săvârșeau „liturghia” fără episcop. De regulă, astfel de slujiri sacramentale erau oficiate de episcop înconjurat de biserica sa conslujitoare: presbiteri, diaconi și popor – toți într-o singură *koinonia*. Roma, cu sobrietatea liturgică proprie și respectul pentru tradiție, a păstrat acest obicei cel puțin până în secolul al VI-lea, conform ultimei cercetări pe acest subiect. Duminicile episcopul Romei oficia Euharistie pentru credincioși. În alte biserici ale orașului un presbiter oficia Liturghia pentru catehumeni și penitenți, toți neîmpărtășibili, apoi el singur primea împărtășirea din *fermentum* sau pâinea euharistică sfințită la liturghia papală.

---

* Dezvoltare din *Worship* 57 (1983) 412-418

¹ Ignatie Teoforul - Epistola către Filadelfieni în IOAN ICĂ jr, *Canonul Ortodoxiei*, Deisis/Stavropoleos, Sibiu, 2008, p. 984 (n.t.)

Aceeași regulă a unei singure liturghii se spune că a fost practică și la Alexandria și Cartagina².

Pentru aceasta împărtășirea euharistică nu este doar taina împărtășirii unei singure persoane cu Domnul Cel înviat, ci taina împărtășirii noastre unul cu altul în unicul Trup al lui Hristos, un Trup în același timp eclesial și euharistic. Că acesta era întregul sens al *koinoniei* euharistice în biserica primară a fost arătat destul de clar de alții³. Și Toma d'Aquino zice că „Euharistia este sacramentul unității Bisericii, care rezultă din faptul că mulți sunt una în Hristos”⁴.

Reformele liturgice contemporane au evidențiat din nou frângerea (*fractio*) acelei unice pâini, o expresie rituală primară a acestei taine. Dar cercetarea istorică în alte aspecte ale riturilor de împărtășire demască eșecul nostru de a continua acest lucru pentru a include calea prin care tainele sunt chivernisite. O istorie detaliată a riturilor de împărtășire în diversele tradiții ne-ar purta dincolo de scopul acestor succinte note. Dar reținând poticnirea de-a lungul textelor, consider că [ele] reflectă o mai pătrunzătoare înțelegere liturgică a împărtășirii decât unele din practicile pe care cineva le poate vedea azi. Regula generală în riturile de împărtășire chiar de-a lungul Evului mediu, atât în Răsărit cât și în Apus, a fost că împărtășirea nu este *luată*, nici chiar de către cler, ci *dată* sau *primită*. Împărtășirea este o slujire, un dar și o distribuire în același timp, și astfel, ea este administrată prin mâinile altcuiva celor ce se împărtășesc.

1. Surse latine

De exemplu, în *Ordines romani* din secolul al VIII-lea, un diacon aduce împărtășirea papei la tronul său, arhidiaconul sau un ipodiamon îi dă potirul, apoi episcopii și presbiterii vin să primească pâinea sfințită din mâna papei. Unul dintre episcopi sau presbiteri dă potirul altor episcopi, presbiteri și diaconi, iar un diacon dă potirul celor din treptele inferioare. Apoi poporul primește pâinea de la papă sau de la episcopi și presbiteri, iar diaconii dau potirul. Într-un cuvânt, fiecare *primește* împărtășirea de la altcineva. Nimeni, nici chiar papa, nu *o ia*.⁵

---

² Raportul unui recent seminar de la Sorbona de patristică și de istoria dogmei care va fi publicat în întregime mai târziu. Vezi P. NAUTIN, „Le rite du fermentum”, École pratique des Hautes Études, V^e section – Sciences religieuses, *Annuaire* 90 (1981-1982) 338.

³ Vezi L. HERTLING, *Communion, Church and Papacy in Early Christianity* (Chicago: Loyola University 1972)

⁴ ST III, 82.2 ad 3; cf. 82. 9 ad 2.

⁵ Vezi de exemplu *Ordo I*, 106-121, în M. ANDRIEU, *Les „Ordines romani” du haut moyen age*, vol. 2 (Spicilegium sacrum Lovaniense. Études et documents, fasc. 23, Louvain: Université Catholique 1960) 101-106; *Ordo XV*, 54-65, *ibid.* vol. 3 (facs. 24, Louvain 1961) 106-109.

2. Surse bizantine

În sursele bizantine timpurii singura mărturie despre care am cunoștință este Viața Sfântului Marcian (ca. 468-600). Marcian, deși aparent doar un presbiter, dă împărtășirea tuturor celorlalți clerici, inclusiv arhiepiscopului.⁶

Similar, cea mai veche Diataxă (secolul al XI-lea) a liturghiei patriarhale bizantine, pe care am editat-o cu câțiva ani în urmă dintr-un codex din secolul al XII-lea, *codex British Library Add 34060*, oferă acest set complicat de rubrici pentru împărtășirea patriarhului:

X. 1 ...[patriarhul] coboară de pe treptele altarului și se pleacă de trei ori spre Răsărit... 2. Împreună cu el se pleacă preotul care ar trebui să-i dă împărtășirea, și amândoi se urcă pe trepte și sărută sfântul altar. 3. Și primul dintre episcopi, întinzându-și înaintea mâinile sale, o primește. 4. Apoi ținând pâinea între ultimele două degete, cu celelalte trei el ia cealaltă părticică și o dă celui ce i-a dat împărtășirea... 8. Și arhidiaconul dă potirul preotului, iar episcopul, după ce se întoarce către el și se pleacă, se împărtășește... 10. Și după sărutarea sfântului altar, se întoarce, iar potirul este luat de la preot, și episcopul îl împărtășește.⁷

Apoi doi dintre ei merg și dau pâinea și potirul celorlalți clerici și poporului. Nu doar că patriarhul primește împărtășirea de la un „preot” (*hiereus*, probabil unul din episcopii conslujitori: în greaca bizantină *hiereus* este folosit fără diferențiere pentru orice treaptă preoțească). El chiar așteaptă până când acel slujitor a primit și el în mână împărtășirea astfel că amândoi primesc sfânta mâncare împreună. Acest obicei a fost regula slujirii patriarhale bizantine atât timp cât rubricile Diataxei lui Dimitrie Ghemistos (ca. 1380) au rămas în vigoare.⁸ Acestea au fost abandonate în timpul Diataxei patriarhului Athanasie al III-lea Patelarie, compusă la Moscova în 1653 pentru reforma lui Nikon și mai târziu confirmată de patriarhii Paisie al Alexandriei și Macarie al Antiohiei la Sinodul de la Moscova din 1667⁹. În aceste rubrici din urmă observăm practica actuală: episcopul își dă singur împărtășirea, apoi o dă prezbiterilor conslujitori¹⁰.

Vechiul obicei de împărtășire nu era determinat de treapta ierarhică a slujitorului protos în raport cu conslujitorii săi. Acest lucru îl vedem în rubricile

---

⁶ R. TAFT, „Byzantine Liturgical Evidence in the *Life of St. Marcian the Oeconomus*: Concelebration and the Preanaphoral Rites”, OCP 48 (1982) 159-170, în special 161-166.

⁷ R. TAFT, „The Pontifical Liturgy of the Great Church according to a Twelfth-Century Siataxis in *Codex British Museum Add. 34060*”, Partea I, OCP 45 (1979) 300-303.

⁸ Textul în DIMITRIEVSKIJ, *Opisanie liturgicheskikh rukopisej khranjashchikjsja v bibliotekakh pravoslavnago vostoka*, vol. 2 (Kiev: Tipografia N. T. Korchak-Novitsskago 1901) 315-316. *Trebnicele* slavone din secolul al XVII-lea adesea au ilustrații înfățișând un episcop primind împărtășirea de la alt episcop (Kiev 1646, Lvov 1682 și 1695). Îi sunt recunoscător Sophiei Senyk pentru că mi-a adus în atenție aceste surse.

⁹ Despre acest document vezi TAFT, „Pontifical Liturgy” (nota 7 de mai sus), partea a II-a, OCP 46 (1980) 94.

¹⁰ *Dejanja moskovskikh soborov 1666-1667 godov*, II: *Kniga sobornykh dejanij 1667 goda* (Moscova 1893) ff. 59r ff.

conslujirii preoțești din Bizanț. De exemplu, Evhologhiul *codex Grottaferrata Gb II* (f. 20r-v) din secolul al XI-lea are aceste rubrici la împărtășire:

Și preotul se înclină de trei ori înaintea sfântului altar și unul dintre preoții conslujitori îi dă o bucată din sfânta pâine. Și el în schimb îi dă preotului o altă bucată. În același fel primesc și din potir, dându-și-l unul altuia și sărutându-se unul pe altul. Și cel de-al doilea preot care se împărtășește stă pe partea dreaptă a altarului ținând potirul, iar restul preoților vin și primesc, apoi îi dau sărutarea. Asemenea și diaconii, iar ipodiaconii și restul clerului și laicii primesc [sfânta pâine direct – *n. trad.*] în gură și nu dau sărutarea. Asemenea și din potir¹¹.

Versiunea latină a liturghiei hrisostomiene, realizată de Leon Toscanul pe baza Evhologhiului grec din 1173-1178, are o practică asemănătoare. Și chiar dacă prezbiterul slujește singur și el însuși se împărtășește, rubricile specifică:

Apoi dacă el este singur, el primește trupul Domnului. Dar dacă sunt câțiva preoți, primul dintre ei, primind împărtășirea, o dă celorlalți care-i sărută mâna și obrazul. Asemenea și el primește Euharistia de la unul dintre ceilalți. Și într-un mod asemănător ei dau potirul unul altuia, astfel că ei pot bea sângele Domnului.¹²

3. Surse copte medievale

Nu avem nicio informație despre obiceiul egiptean timpuriu în acest aspect, dar riturile de împărtășire copte medievale sunt descrise de patriarhul Gabriel II ibn Turaik (1321-1145);

Regulile pentru preotul care oficiază liturghia. El primește primul împărtășirea. Apoi el împărtășește trupul acelor preoți ce slujesc cu el. Dar ei sunt cei care iau potirul și îl dau lui să-l primească. Apoi ei dau potirul unul altuia întru împărtășire. Apoi protosul dă împărtășirea preoților neslujitori prezenți în biserică apoi și potirul: fie el însuși fie preoții ce slujesc împreună cu el...¹³

Rubricile din capitolele 6-7 din *Ghidul pentru slujitori* al patriarhului Chiril al III-lea ibn Laklak (1235-1243), ce se găsește în *codex Vatican Arab 117*, prezintă pe preotul slujitor dând împărtășirea chiar și episcopilor care asistă la slujbă, iar alte rânduieli locale prevăd ca episcopul, chiar dacă nu slujește, își dă și el însuși împărtășirea înaintea preotului slujitor.¹⁴

---

¹¹ J.-M. HANSENS, „De concelebratione missae in riribus orientalibus”, *Divinitas* 10 (1966) 512. Un uz similar se găsește în manuscrisele slavone din secolele XI-XIII. Vezi A. PÉTROVSKI, „Histoire de la rédaction slave de la liturgie de S. Jean Chrysostome”, *ХРΥСОСТОМИКА. Studi e ricerche intorno a S. Giovanni Crisostomo* (Rome 1908) 870, 877.

¹² A. JACOB, „La traduction de la Liturgie de s. Jean Chrysostom par Léon Toscan”, *OCP* 32 (1966) 160.

¹³ L. VILLECOURT, „Les observance liturgiques et la discipline du jeun dans l'Église copte”, *Le Muséon* 37 (1924) 201.

¹⁴ G. GRAF, „Liturgische Anweisungen des koptischen Patriarchen Kyrillos ibn Laklak”, *Jahrbuch für Liturgiewissenschaft* 4 (1924) 125. Aceași practică se găsește și în *Diataxa* liturgică a Patriarhului Gabriel al V-lea (1409-1427), reguli care încă guvernează ritul copt astăzi. Vezi A. `ABDALLAH, *L'ordinamento liturgico di*

4. Obiceiul siriatic-oriental

Precum se întâmplă adesea în materie de liturgică, Biserica sirienilor orientali (Asirienilor) din Persia este cea care reflectă cel mai vechi obicei și cea mai bună înțelegere a ceea ce este împărtășirea. Canonul 2 al Catholicosului Mar Išo`yahb I (518-596) prescrie ritul împărtășirii slujitorilor. Prezbiterul care a fost ales să sfințească tainele primește primul, chiar înaintea episcopului:¹⁵

... Episcopul, dacă e prezent, își dă [pâinea sfințită] lui; dacă nu e prezent, cel mai bătrân dintre preoți i-o dă lui. Și în schimb, cel care sfințește o dă celui care i-a dat-o lui. Și trebuie făcut asemenea și pentru potirul Domnului. Cel care a sfințit dă împărtășirea preoților și diaconilor care sunt în altar... Apoi preoții distribuie împărtășirea [poporului]...¹⁶

Comentariul Rânduielilor Bisericești din secolul al IX-lea, atribuit lui George de Arbela, prezintă același obicei și ne spune că mântuirea este mijlocită pentru noi de Domnul nostru. De aceea, chiar și preotul, care în chipul Domnului este el însuși un mijlocitor al mântuirii celorlalți, trebuie să o primească de la altcineva.¹⁷

Cel mai interesant dintre toate este următorul text siriatic de la sfârșitul secolului al IX-lea, din colecția canonică a nestorianului Gabriel de Basra:

Întrebarea 19: Când e un preot și un diacon, ce ar trebui să facă ei, pentru că într-un canon se prescrie că diaconul nu trebuie să dea împărtășirea preotului.

Răspuns: În această chestiune Catholicosul Išo`yahb a hotărât astfel.¹⁸ Nu este îngăduit ca diaconul să dea împărtășirea preotului, care se deosebește de diacon prin rangul mai înalt. Deci, dacă nu există alt preot care să dea împărtășirea, ci doar un diacon, situația ar trebui gestionată în conformitatea cu un bun obicei, anume: preotul ia „cărbunele” [= pâinea sfințită] de pe altar și îl pune în mâinile diaconului. Apoi se înclină înaintea altarului, ia „cărbunele” din mâinile diaconului cu degetele mâinii drepte, îl pune în vârful celor două degete de la mâna stângă, și îl aduce înapoi în palma dreaptă. Diaconul spune doar: „Trupul Domnului nostru”. Asemenea și potirul: el îl dă în mâinile diaconului, și după ce s-a închinat și s-a înclinat, se ridică și ia potirul cu ambele mâini, în timp ce diaconul ține piciorul potirului cu o mână. Când preotul primește, diaconul zice: „Sângele Domnului nostru”. Apoi diaconul pune potirul pe altar...¹⁹

Gabriele V – 88° Patriarca Copto, 1409-1427 (Studia orientalia christiana: Aegyptiaca, Cairo: Edizioni del Centro Francescano di studi orientali cristiani 1962) 381.

¹⁵ În tradiția euharistică est-siriatică, unul dintre presbiterii slujitori care a fost ales să zică anafora.

¹⁶ Scrisoarea lui Išo`yahb către episcopul Daraiului, AD 585, în J.-B. CHABOT, *Synodicon orientale au recueil des synodes nestoriens* (Paris: Imprimerie nationale 1902) 429-430.

¹⁷ Capitolul 4, 25, R. H. CONNOLLY (ed.), *Anonymi auctoris Expositio officiorum ecclesiae Georgio Arbelensi vulgo adscripta*, vol. 2 (CSCO 76 = scr. syri 32, ser. 2, tom. 92, Rome: C. de Luigi 1915) 70-71 în traducerea latină.

¹⁸ Referința este către canonul 3 a lui Išo`yahb I, CHABOT, *Synodicon* (nota 16 de mai sus) 430.

¹⁹ H. KAUFOLD, *Die Rechtssammlung des Gabriel von Basra und ihr Verhältnis zu den aderen juristischen Sammelwerken der Nestorianer* (Münchener Universitäts-schriften, Juristischen Fakultät, Abhandlungen zur rechtswissenschaftlichen Grundlagenforschung, Bd. 21, Berlin: J. Schwitzer Verlag 1976) 242-243.

Ideea textului este destul de clară: dacă împărtășirea euharistică, taina împărtășirii eclesiale cu Trupul lui Hristos, este o mâncare împărțită, un dar primit din mâna altuia ca din a lui Hristos, slujirea unui singur preot era o reală problemă²⁰: cine ar trebui să-i dea lui împărtășirea? Faptul că nu ne-ar fi trecut niciodată prin mințile noastre să luăm în considerare această problemă este cu precizie punctul de vedere pe care încerc să-l formeze: a existat o schimbare decisivă în mentalitate și cu ea, o schimbare în ritual.

O preocupare pentru păstrarea precedenței ierarhice pare a fi cel puțin un motiv pentru această schimbare. Bar Hebraeus (†1286), iacobitul mesopotamian Maphrian de Tikrit în Iraquel zilelor noastre, zice în al său Nomocanon IV, 5 că diaconul nu poate da împărtășirea preotului, nici preotul episcopului.²¹ Deci, în cele din urmă, rangul câștigă în fața simbolismului, iar obiceiul vechi nu supraviețuiește în perioada modernă, exceptând tradițiile mai conservatoare precum cea coptă și nestoriană.

5. Obiceiul actual și câteva reflecții

Astăzi în tradiția bizantină, presbiterii coslujitori sau cei care se împărtășesc își dau lor înșiși împărtășirea, exceptând atunci când primul slujitor este un episcop. Dar precum am văzut, tradiția anterioară a primirii din mâna altuia n-a fost în niciun fel dependentă de astfel de diferențe de rang. Alte Biserici au păstrat cel puțin unele din obiceiurile originale. În Biserica Armeană prezbiterul sau chiar episcopul ce se împărtășește la liturgia euharistică primește pâinea înmuiată de la episcopul slujitor sau presbiter.²² Dintre ortodocșii copti, presbiterul conslujitor protos dă împărtășirea celorlalți presbiteri după ce se împărtășește el însuși. Nu știu care este tradiția lor la liturgia patriarhală. În tradiția etiopiană presbiterul slujitor protos își dă pâinea sfințită prima dată lui, apoi preotului care asistă, care în schimb dă potirul prima dată slujitorului protos apoi lui însuși.²³ În liturgia ortodoxă siriacă slujitorul ia prima dată împărtășirea, urmat de episcop, dacă acesta asistă și dorește să primească. Alți presbiteri ar putea lua împărtășirea fie ei înșiși, fie să ceară slujitorului să le-o dea.²⁴ Din câte cunosc doar asirienii au păstrat vechiul lor obicei: slujitorul primește pâinea sfințită de la alt prezbiter; potirul îi este înmânat de diacon.²⁵

Nu cunosc destul de bine practicile liturgice protestante ca să comentez asupra lor. În practica romană reformată există posibilități diverse prevăzute de

---

²⁰ [În sec. XII, patriarhul Luca Chrysoverghis al Constantinopolului încă lupta împotriva „inovației” ca preoții să slujească Liturgia fără diaconi. – n. Petru Pruteanu.]

²¹ P. BEDJAN (ed.), *Nomocanon Gregorii Barhebraei* (Leipzig: Harrassowitz 1898) 45-46 (=textul siriac); traducerea latină de J. A. ASSEMANI în A. Mai, *Scriptorum veterum nova collectio X.2* (Rome: Typis Collegii Urbani 1838) 24. Maphrian era un fel de exarh sau mitropolit care era întâi-stătătorul Bisericii Iacobite din Mesopotamia.

²² Îi sunt recunoscător Arhiepiscopului Khajag Barsamian pentru această informație.

²³ Avva TEKLE-MARIAM SEMHARAY SELIM, *La messe éthiopienne* (Rome: École typographique „Pie X” 1937) 92

²⁴ Îi sunt recunoscător episcopului Matei Mar Severios al Kottayam, India, pentru această informație.

²⁵ Vezi G. P. BADGER, *The Nestorians and their Rituals* (London: J. Masters 1852) vol. 2, 238, unde este descrisă practica actuală.

instrucțiunile din *Missale*: slujitorul protos se împărtășește pe sine, apoi ceilalți conslujitori se pot apropia și să facă la fel; pâinea și potirul pot fi aduse la ei sau ei pot primi împărtășirea prin înmuire. De asemenea, cineva vede mai puțin decât întrebuințarea ideală a împărtășirii slujitorilor euharistici: cel puțin pentru împărtășirea din potir, ei se aliniază mai degrabă să o ia decât să le fie dată. Practici similare nu se cunosc în liturghiile când potirul este dat laicilor (precum mereu ar trebui să fie): potirele sunt aranjate pe altar în puncte strategice și fiecare vine și se autoservește.

Unele tradiții sunt, cel puțin pentru moment, blocate într-o moștenire rituală în așa fel în care actualmente ei nu doresc sau nu sunt în stare să schimbe dintr-o diversitate de motive care nu ne privesc pe noi aici. Dar acest lucru nu e valabil cu privire la practica actuală romană, care începând cu Vatican II, a dobândit o anumită flexibilitate. Care ar trebui să fie logicile riturilor de împărtășire astăzi nu poate fi rezolvat de istorie sau de rubricile cu aplicare universală. Sunt implicate prea multe variabile: numărul celor care se împărtășesc, dispoziția liturgică a Bisericii, tradițiile locale... Dar din sursele pe care le-am studiat, cel puțin un lucru este cert: Euharistia, cel puțin ideal, nu e ceva pe care cineva o ia. Ea este un dar primit, o mâncare împărțită. Și din moment ce tainele prin natura lor trebuie să simbolizeze ceea ce ele înseamnă, riturile de împărtășire în stilul restaurantelor cu autoservire pur și simplu sunt inacceptabile.

*Tradus din engleză de Mihai Răducă
pentru www.teologie.net*